

Ջ Ո Ւ Մ Ա ¹⁾

Առաւօտ էր:

Գարնանային հով և պայծառ օրը, ստիպում էր թողնել բնակարանս, դուրս գալ և հիանալ Արաքսի տեսարանով, պարսկական Զուլֆայի մօտ:

Կամաց-կամաց քայլում էի լաֆն փողոցով:

Տեղ-տեղ խանութների առջև նստոտած էին ճամբորդներ, որոնք մի-մի բաժակ շիրին թէյը առաջները, մի-մի հացով լի-քը պարկ էլ կողքերին դրած՝ խմում էին և չոր հացը կրծոտում:

Ճամբորդները պարսկաստանցի «համշարիններ» էին:

Բաժակները անդադար դարտակւում էին ու լցւում: Ճամբորդներից ամեն մէկը ունէր կախ արած՝ աջ կողքում երկու ջուխտ տրեխ և ձախ կողմից մի քանի շուխտ դուլպա:

Անվերջ խօսում էին նրանք, ու միևնոյն ժամանակ, տաք-տաք թէյը կուլ տալիս. յաճախ բերանները այրելով՝ վայր էին դնում բաժակները և գոչում «եանդըրդի, չոխ իսսիդի» ²⁾, և յետոյ էլի ձեռք առնելով շարունակում:

Դրանց բոլորին միտքն ու ճանապարհը մէկ էր: Հաւաքուած թշուառ երկրի զանազան քաղաքներից ու գիւղերից, տուն ու տեղ թողած, ոմանք ճանապարհին միացած, գնում էին թափառելու երկրէ-երկիր, հարիւրաւոր ու հազարաւոր վերստեր անցնում մի կտոր չոր հաց աշխատելու համար: Ո՛հ մի կտոր հաց, որքան թանգ ես դու: Մինչդեռ ես մտածում էի դրանց մասին, տեսարանը փոխուեց: Ճամբորդները փսփսացին իրար հետ և բոլորը ոտքի ելան: Պարկերը մէջքը կապեցին, փայտերը ձեռք առան և ամրացնելով տրեխ ու գուլպան, ուղևորուեցին դէպի Արաքսի ափը:

Նրանք Ռուսիա պիտի անցնէին:

¹⁾ Ուրբաթ, պարսիկների կիրակին:

²⁾ Այրեց, շատ տաք էր:

Մի քանի անգամ էլ երևացին նրանց պարկերը և արագ բայլերը, այնուհետև անհետացան:

Ես վերադարձայ բնակարանս:

Կէս ժամ չանցած՝ լսուեց բարձր աղմուկ: Շտապ տնից դուրս եկայ, կանգ առայ դռան առաջ և օկսեցի նայել: Աղմուկը սաստկանում էր. ամենայն կողմից գոռում էին՝ հաւա՛ր, տա՛րաւ... խեղդաւ...

Ամեն մարդ գործը թողած դէպի հաւարն էր վազում: Անհամբեր վազողներից հարցնում էի, հաւարի ի՞նչ լինելը, բայց որոշ պատասխան չէի ստանում: Սաստկանում էին ձայները և անդադար կրկնում:

—Հաւա՛ր... տարաւ... խեղդաւ...

Առանց ժամանակ կորցնելու ուղղուեցի հաւարի տեղը: Նա Արաքսի ափումն էր:

Այս տեղ գարունը Արաքսը երկու ճիւղի է բաժանում. մեծ և փոքր ճիւղի, որը ամառը չորանում է:

Ռուսիա գնացողները առաջ պիտի փոքրիկ նաւով անցնէին կղզին և այդտեղից ապահով նաւով Ռուսիա: Փոքրիկ նաւը չորս անկիւնանի մի մեծ արկղ է, յատակը կպրած, որ ջուր չանցնի. մի անկիւնից փոքրիկ դռնակ է թողած: Նոյն անկիւնի ծայրից կապուած է երկար ու հաստ թուկ: Նաւի վերի կողմում կանգնած է նաւավարը: Նրա դիմաց դռնակի մօտ մի ուրիշը: Այլ ու ձախ կողմերում էլ մի-մի մարդ. ընդամենը չորս: Բեռնելով նաւը ամենօրեայ պաշար, որը լինում է 30—35 մարդ կամ նոյն քաշով ապրանք, նաւավարներից ամեն մէկը մի-մի ձող ձեռքին սկսում են հրել նաւը այդ փայտերով և մի կերպ միւս ափն են հասնում: Կղզու ափին դեռ չհասած դռնիկի մօտ կանգնած մարդը, իսկոյն ջուրն է մտնում և դուրս դալով ցամաք, սկսում է թուկից քաշել, այնքան, մինչև որ նաւը հասնի ափին:

Մեր ճամբորդներն էլ այդ նաւով պիտի անցնէին: Նաւավարները աւելի շահելու նպատակով այս անգամ վերցրել էին միանգամից 55 մարդ:

Տեսարանը սարսափելի էր:

Արաքսը իր կատաղած ալիքների մէջ առած նաւը տանում էր օրօրելով խաղաղ, հանգիստ: Տեղ-տեղ կանգ էր առնում մի քանի պտոյտ տալիս. յետոյ էլի շարունակում: Մեր ճամբորդները յուսահատուած, բղաւում, գոռում, աղաչում էին և անդադար օգնութիւն խնդրում ափում կանգնած պարսիկներից: Բայց իզո՛ւր: Ոչ ոք չէր մօտենում:

Ափի պարսիկներից ոմանք ջրի շատութեան պատճառաւ վախենում էին մօտենալ, ոմանք մեծ վարձատրութիւն էին

պահանջում, ոմանք էլ ջուժի պատճառաւ չէին վստահանուս մօտենալ:

Ճամբորդները շարունակ ողբաձայն աղաչում և օգնութիւն էին խնդրում Ալլահի, Մահմեդի, Ալիի և այլ սրբերի անունները տալով: Նաւը խորտակուելու վրայ էր. նաւավարները մերկանալով ջուրը թափուեցին և լող ի լող ազատուեցան: Նրանք ստիպում էին ճամբորդներին թափուել ջուրը, որ գոնէ նաւը չխորտակուի: Իսկ ճամբորդները լող տալ չգիտէին: Ամենայն կողմից յոյսները կտրած, նրանք էլ Ալլահ. կանչելով իրարու ետևից ջուրը թափուեցին: Արաքսը սևացաւ գլուխներով:

Ամենայն բան ժողացած՝ այդ խեղճերը միայն օգնութիւն են խնդրում: Որը հօրն է կանչում, որը մօրը, որը եղբօրը, որը որդուն, որը կնոջը և այլն. բայց իզուր. շատ էին հեռու նրանք: Բաղմութիւնը ժամէ ժամ աւելանում էր: Մեծամասութիւնը թաժաշի էին գալիս: Սև գլխները լողում էին ջրի մէջ: Արաքսի փրփրած ու կատաղած ալիքները նրանց իր գիրկը առած, տակն էր կոխում, յետոյ դուրս հանում, պրտտեցնում և էլի նորից դէպի անդունդը նետում, նորից դուրս հանում:

Աչքերը կարմրած, գոյները սևացած՝ մեր ճամբորդներից ութը հոգի պար բռնած, իրարու գրկած, կարծես միմիանց օգնութեան էին հասնում, չէին բաժանուում իրարից: Մի քանի անգամ էլ ջրի տակ սուղելով ու դուրս գալով, վերջապէս յոգնեցան: Կատաղի Արաքսը վիշապի նման ութին միատեղ կուտուեց: Հացի յետևից թափառող խեղճեր...

Մնացած սև գլուխները դեռ շարունակում էին լողալ և օգնութիւն կանչել: Մէկը աշխատում էր ընկերոջ բռնել, միւսը ձեռքն էր պարզում: Բայց Արաքսի գոռոզ ալիքները բաժանում էին նրանց իրարից և քշում շատ հեռու: Սև գլխները, ձայները կտրուած, լեզուները սոսկումից պապանձուած, ձեռքերով էին օգնութիւն խնդրում: Բայց ոչ ոք տեղից չշարժուեց: Մի անգամ էլ երևացին գլուխները ու ջրի երեսին, այնուհետև անհետացան յաւիտեան: Մի քանի ձեռք միայն տեղ-տեղ երևացին. օդումը, նրանք էլ շուտով անհետացան: Արաքսը էլի իր առաջնուայ տեսքը ստանալով հոսում էր խայտալով:

Մի պարսիկ ռուսական ափից նկատում է, թէ ինչպէս ջրի միջից երկու ձեռք օգնութիւն են խնդրում. գութը շարժուելով իրան Արաքսն է նետում, մաքառում կատաղի ալիքների հետ և ազատում է, ափ հանում երկու կիսամեռ ճամբորդներ:

րին. սկսում է հայհոյել պարսկահպատակներին նրանց «բէկէյ-րաթ» ասելով:

Խփում էր Արաքսը իր ալիքները ափի չոր աւազին, նորից յետ նահանջում, կարծես նոր որս էր ցանկանում և բարկացած թողնում էր աւազի վրայ իր սալիտակ փրփուրը: Խեղդուածների յետևից քայլում էին լուռ ու մունջ պանդուխտների նոր խմբեր: Նրանք կանգ առին և սկսեցին երկար վիճել պատահարի մասին:

—Վալլահ, բիլլահ համշարիները նրա համար խեղդուեցին, ասում էին նրանք, որ այսօր ջուամն է, մեր կիրակի օրն է, բայց մեզ ստիպում են գործել, աշխատել, քանդում են մեր ջումէն:

Ռուբէն Գրիգորեանց

ԿԸ ԳԱՅ ԳԱՐՈՒՆ...

Կը գայ գարուն խառ շորերով
 Խառ շորերը փայլ կուտան,
 Նախշուն հաւքեր վառ երգերով
 Սար ու ձորին ձէն կուտան:
 Ու հաւքերի ձէնը անուշ
 Կընկնէ սիրտս, կը թնդայ.
 Վեր կաց, ախպէր, գարուն եկաւ,
 Տես, գարունդ ետ կուգայ:
 Խորը քնից ես կը զարթնիմ,
 Սար դարդերս շուռ կուտամ,
 Սէր երգերի քնարս առած
 Գարուն եարիս տես կերթամ:
 Ոտքերիս տակ վարդ, ծաղիկներ
 Կը շողշողան, բոյր կուտան,
 Լերկ անապատ, սև, սև ժայռեր
 Քաղցր ու անուշ կը ժպտան:
 Ու թե կառնեմ ու կը թռչեմ
 Արտ ու ափով, արօտով,
 Ու կ'այրուեմ ու կը խնդամ
 Գարուն եարիս կարօտով:

Սովատ Իզըրաշեան